

Milan Radošević

„UMORNI OD ŽIVOTA“: SAMOUBOJSTVA U ISTARSKOJ PROVINCIJI ZA TALIJANSKE UPRAVE IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Dr. sc. Milan Radošević
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci,
Područna jedinica u Puli
Prolaz kod kazališta 2, HR – 52100 Pula
mrados@hazu.hr

UDK 314:343.614(497.57)“1924/1940”
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 3. 6. 2017.
Prihvaćeno: 18. 10. 2017.
DOI: <http://doi.org/10.21857/90836cwnzy>

U članku se kroz tiskana vrela te arhivsku (Državni arhiv u Pazinu) i novinsku građu (Hrvatski list, L’Azione, Pučki prijatelj, Istarska riječ) predstavljaju i raščlanjuju statistike samoubojstava na području Istarske provincije između 1924., kada započinje službeno evidentiranje, i 1940. godine. Podaci su komparirani s prosjekom Kraljevine Italije te susjednom tršćanskom i riječkom provincijom, koje su zajedno s Istrom (i Goricom) činile regiju Julijsku krajinu (Venezia Giulia), a koja je bilježila najviše stope suicida na državnoj razini za čitavoga međuratnog razdoblja. Brojni novinski članci, posebice list L’Azione, koji je opširno i često pisao i izvoštavao o pojedinim slučajevima suicida, te izvještaji kvesture omogućili su donošenje okvirnih zaključaka, unutar područja povijesne znanosti, o najzastupljenijim dobnim, spolnim i socijalnim skupinama Istrana koji su si uskratili život kao i o njihovim motivima te sredstvima kojima su ga počinili. Od kraja 20-ih godina dolazi do promjene u medijskom fašističkom diskursu te pojam suicida postaje predmetom cenzure kao nepoželjan element u izravnoj opreci s Duceovom vizijom demografske politike i veličine talijanske nacije i talijanskog duha.

Ključne riječi: *samoubojstvo; suicid; Istarska provincija; Julijska krajina; fašizam; demografija; cenzura.*

Uvod

Pisani tragovi na temu i spomen samoubojstava (suicida¹) na europskom kontinentu sežu u antičko razdoblje, ali njihovu pojavu vezujemo već uz prva primitivna društva i njihove rituale u svim dijelovima svijeta.² Autodestruktivni čin ostao je od tada do danas sveprisutan³, neovisno o stupnju intelektualnog, tehnološkog i socijalnog stupnja razvoja pojedine populacije, dok su rasprave i stavovi svjetovnih i crkvenih vlasti tijekom stoljeća bili skloni promjenama.⁴ Njegove kategorije, oblici i motivi različiti su i teško svedivi u klasifikacijske okvire, a pojedina znanstvena polja poput psihologije, sociologije i medicine⁵

¹ Dok su stari Latini za pojam samoubojstva rabili frazu *sibi mortem consicere* (prouzročiti vlastitu smrt) ili *sua manu cadere* (pao od svoje ruke), danas uopćen pojam na engleskom jeziku *suicide* prvi se put u tom obliku pojavio sredinom XVII. stoljeća u djelu Edwarda Philippsa *New World of Words*. U: Henry Romilly Fedden, *Suicide: A social and historical study*, London, 1972., 29.

² Isto, 19-26.

³ Kao ilustracija ovog navoda može poslužiti i podatak da najraširenija internetska tražilica *Google* nudi čak 295 milijuna stranica na kojima se pojavljuje taj pojam (pristupljeno 29. V. 2017.).

⁴ U Bibliji se suicid rijetko spominje: pet puta u Starome, a tek jednom u Novome zavjetu. Za antičko razdoblje sačuvano je više pisanih tragova: Herodot (484. – 424. pr. Kr.) dao je primjerice širi opis oduzimanja vlastitog života spartanskog kralja Cleomenesa I., počinjenog u zarobljeništvu, dok Sokrat (469. – 399. pr. Kr.) donosi i svoj sud te ubojstvo sebe samoga vidi kao čin nepokoravanja božanskoj volji. Društveni pogledi i sudovi o samoubojstvima tijekom stoljeća bili su podložni promjenama. Tako je za vrijeme Rimskoga Carstva, kada čin biva toleriran, pa čak i veličan, došlo do porasta njegove pojavnosti, u mjeri da se već može govoriti o socijalnoj bolesti. Ipak, treba istaknuti da su pojedine filozofske škole, poput neoplatonista, osuđivale taj čin. S nadolazećim utjecajem kršćanskih društvenih i pravnih normi suicid postaje društveno i moralno neprihvatljivim. U srednjem vijeku Toma Akvinski (1225. – 1274.) osuđuje taj čin jer je život Božji dar, a Dante Alighieri (1265. – 1321.) u *Božanstvenoj komediji* samoubojice stavlja u sedmi krug pakla, gdje bivaju pretvoreni u grmlje i drveće i trpe kljucanje Harpije. U XVI. i XVII. st. u (europskom) društvu tolerantnije se gleda na taj problem, da bi u XVIII. st. pod utjecajem prosvjetiteljstva, između ostalog i velikih prvaka Charlesa Louisa de Secondata Montesquieua (1689. – 1755.) i Jean-Jacquea Rousseaua (1712. – 1778.), koji ne osuđuju suicid u beznađnim okolnostima, i službeni, pravni i crkveni stavovi postali manje konzervativni. Ipak, tek u XIX. stoljeću predmet rasprave, koji se do tada usredotočio na vjerske i(li) moralne elemente suicida, vezano za njegovu ispravnost ili pogrešnost (grieh), postaje subjektom medicinskih istraživanja u smislu suicidalnosti kao patološkog simptoma bolesnih pojedinaca koje treba identificirati, klasificirati, institucionalizirati i prevenirati od počinjenja istoga. U: Rosen, George, „History in the study of suicide“, *Psychological Medicine*, 1 (1971), 267, 271-272, 277, 280; Fedden, *Suicide*, 10, 78; David Wright, John Weaver, „Introduction“, *Histories of suicide: International Perspectives on Self-Destruction in the Modern World* (ur. John Weaver, David Wright), Toronto, 2009, 4; Cheryl Cantrell, „Liberty Versus Life: Suicide in the writing of Montesquie“, *The Journal of Psychohistory*, 43 (2015), 2, 144.

⁵ Jedno od posljednjih medicinskih istraživanja na tu temu povezuje razinu peluda u zraku s povećanom suicidalnošću kod žena u proljetno godišnje doba. Teodor T. Postolache et al., „Tree

i dalje provode nova istraživanja koja bi pridonijela boljem shvaćanju uzroka fenomena.

Znanstveno istraživanje povijesti samoubojstava/suicida, posebice kod većih populacijskih grupa i kroz dulje vremenske intervale, do danas je u svjetskoj historiografiji bilo tek djelomično, a u istarskoj i ostaloj hrvatskoj historiografiji⁶ gotovo posve zanemareno pitanje. Prvi važniji korak na globalnoj razini učinjen je 80-ih godina XX. st., kada su povjesničari stavili u pitanje Durkheimove⁷ teze o povezanosti modernizacije i stope samoubojstava, pa je tako engleska povjesničarka Olive Anderson primjerice zaključila kako nema statističkog temelja prema kojemu bi se moglo ustvrditi da je u viktorijanskoj Engleskoj veća stopa suicida bila u industrijskim nego u agrarnim područjima. Također, važna je i njezina poruka socijalnim povjesničarima kojom je upozorila na problem bezuvjetnog preuzimanja socijalnih teorija, pa tako i Durkheimovih teza, u interpretaciji povijesti.⁸

Američki povjesničar medicine Howard Kushner u svojoj je knjizi *Self-Destruction in The Promised Land: A Psychocultural Biology of American Suicide (Samouništenje u obećanoj zemlji: psihokulturna biologija američkih samoubojstava)* 1989. godine istaknuo kako je „zajednički cilj svih postojećih teorija o samoubojstvu taj da žele objasniti zašto pojedine osobe počine samoubojstvo, a druge ne. Iako su sociolozi, psihoanalitičari, neuropsihijatri pojedinačno ponudili svoje

---

pollen peaks are associated with increased nonviolent suicide in women“, *Molecular Psychiatry*, 10 (2005), 232-235; Andrew Stickley, Chris Fook Sheng Ng, Shoko Konishi, Ai Koyanagi, Chiho Watanabe, „Airborne pollen and suicide mortality in Tokyo, 2001–2011“, *Environmental Research*, 155 (2017), 134, 138.

⁶ Kao jedan od iznimno rijetkih tekstova u hrvatskoj historiografiji koji se dotiču teme suicida, i to kroz prikaz pojedinih primjera objavljenih u dnevnom tisku, navodimo: Zdravka Jelaska, „Vrste i oblici nasilja u Splitu između dva svjetska rata“, *Acta Histriae*, 10 (2002), br. 2., 391-410.

⁷ Francuski sociolog Émil Durkheim (1858. – 1917.) u svojem najpoznatijem trotomnom djelu *Le suicide (O samoubojstvima)*, 1897.) navodi da se suicid može pratiti prema stanju socijalne integritetnosti u pojedino društvo te razlikuje nekoliko vrsta samoubojstva: *altruistično samoubojstvo*, koje karakterizira žrtvovanje osobnog života za tuđu dobrobit, *anomično samoubojstvo*, do kojeg dolazi zbog gubitka ili nemogućnosti pronalaženja smisla u životu, osamljenosti, izolacije i smanjkanja kontakta s normama i vrijednostima društva, *egoistično samoubojstvo* kao posljedicu snažnog doživljaja osobnoga neuspjeha, za koji osoba optužuje samu sebe vjerujući da nikad neće moći udovoljiti osobnim i društvenim očekivanjima. Wright, Weaver, „Introduction“, *Histories of suicide*, 6.

⁸ Olive Anderson, „Did suicide Increase with Industrialization in Victorian England?“, *Past&Present*, 86 (1980), 149-173. Autor ovoga članka kroz konzultaciju službenih statistika došao je do posve suprotnog zaključka za konkretno područje Istre u razdoblju između dva svjetska rata.

odgovore nisu to učinili na način koji bi ih svi prihvatili.“ Nadalje, naveo je kako je „svaka pojedinačna teorija tih znanstvenih disciplina bila u kontrastu s temeljnim pretpostavkama i metodološkim pristupom s drugima“ te kako „profesionalna kompeticija predstavlja najveću zapreku našem razumijevanju slučaja suicida“. Ističe kako problem nije nastao jer su Durkheim, Freud i Kraepelin nužno bili u krivu već zato što su (kao i njihovi sljedbenici) slijedili isključivo svoje spoznaje. Kao rješenje ponudio je integriranu „psihokulturnu biološku teoriju“ koja bi bila interdisciplinarna i sintetizirala bi dosadašnje rezultate.⁹

Novi korak učinjen je 2008. godine, kada je objavljena studija *Histories of suicide: international perspectives on self-destruction in the modern world* (*Povijest samoubojstava: međunarodna perspektiva autodestruktionosti u modernom svijetu*), koja je kroz interdisciplinarni pristup povjesničara, ekonomista, antropologa i sociologa pružila rezultate uvida u to kako se samoubojstvo kao fenomen razlikuje ovisno o razmatranim državama i nacijama, kulturama i vremenskim razdobljima. Sami povjesničari počeli su se koristiti do tada za tu temu neistraženim primarnim izvorima poput religijskih i medicinskih traktata, liječničkih i mrtvozorničkih izvješća, policijskih i zatvorskih spisa, bolničkih registara te novinske i druge žurnalističke građe, koji je svaki za sebe donio i interpretacijske izazove, ali i ograničenja.¹⁰

Istraživanje povijesti samoubojstava u Istri, kako za razdoblje međuraća, što je predmetom ovog članka, tako i općenito, valja započeti analizom tiskanih vrela, odnosno statističkih podataka, kao preduvjetom za daljnju socijalnu, demografsku i ekonomsku interpretaciju.¹¹ Za razdoblja Kraljevine Italije podaci o mortalitetu objavljeni su u posebnim godišnjacima pod naslovom *Statistika smrtnih uzroka* (*Statistica delle cause di morte*), u izdanju Središnjega statističkog ureda Kraljevine Italije (*Istituto centrale di statistica del Regno d'Italia*). Istarsku je provinciju talijanska vojska okupirala u studenom 1918., a službeno je pripojena

⁹ Howard Kushner, *Self-Destruction in the Promised Land: a Psychocultural Biology of American Suicide*, New Brunswick, 1989., 93.

¹⁰ Tako je danas, sa psihijatrijskog aspekta, suicid jedan od najvećih medicinskih problema povezanih sa smrću koje je moguće izbjeći (*preventable death*), dok sociolozima predstavlja simptom disfunkcionalnog društva. Wright, Weaver, „Introduction“, *Histories of suicide...*, 3, 6.

¹¹ Valja napomenuti da je prošlo pola stoljeća od kada je talijanski demograf Stefano Somogyi u Milanu objavio knjigu *Il suicidio in Italia (1864-1962)* (*Samoubojstva u Italiji (1864-1962)*), u izdanju Instituta za demografske znanosti Sveučilišta u Palermu, a u kojoj su predstavljeni podaci i za regiju Julijsku krajinu.

Italiji 1920. Rapallskim ugovorom; u godišnjaku je zastupljena od 1924. godine¹². Između brojnih kategorija koje je izdanje sadržavalo objavljivane su i statistike uzroka smrti za svaku provinciju te regiju (skup provincija) – što otvara mogućnost za komparaciju. Na temelju te građe postavljen je i primarni cilj istraživanja ove studije koji se ogleda u kvantitativnoj analizi kretanja broja samoubojstava u Istri za talijanske međuratne uprave. Posebno su, u istraživačkom smislu, korisne informacije u godišnjacima koje svjedoče o načinu na koji je, odnosno metodi kojom je taj čin izvršen (otrovi, hladno oružje i sl.). S druge strane, podaci o dobi, spolu, bračnom statusu i zanimanju u tim su vrelima prikazani samo za prostor čitave Kraljevine Italije¹³, pa je socio-ekonomska stratifikacija bila moguća tek u parcijalnom smislu konzultacijom arhivske i novinske građe. Pulska je kvestura, čija je dokumentacija danas sačuvana u veoma malom postotku, istarskom prefektu svakodnevno slala tzv. *mattinale* (dnevne izvještaje) preko kojih je čelnik Istarske provincije bivao obaviješten o kriminalnim radnjama i nesrećama, pa tako i o suicidima. Nažalost, dokumenti su uglavnom selektivne prirode te najčešće potječu s pulskog područja. Veoma važan izvor, kako za rekonstrukciju motiva i okolnosti izvršenih suicida tako i za odnos državnih vlasti prema tom problemu, posebice u razdoblju 20-ih godina, kada proces fašističke cenzure medija još nije bio završen, bio je i dnevni i tjedni tisak, posebice onaj na talijanskom jeziku.

O pokušajima suicida dnevni je (talijanski) tisak također relativno mnogo pisao, ali kako su službene statistike te stavke bilježile tek od 1950-ih godina,¹⁴ one se u ovom radu neće pomnije razmatrati.

Stope smrtnosti od samoubojstava u Istri, Rijeci i Trstu 1918. – 1940.

Podaci o smrtnosti prema pojedinom uzroku u Istarskoj se provinciji počinju službeno voditi 1924. godine. Za prethodne, austrijske vlasti oni su vođeni do

¹² Kraljevina Italija počela je voditi statistike uzroka smrtnosti 1887. godine, ali je već 1864. na državnoj razini zaživjela inicijativa talijanskih prefektura za popisivanje svih nasilnih i nesretnih slučajeva smrti, uključujući i samoubojstva. Tako je prve godine zabilježeno 646 takvih smrti (30 na milijun stanovnika), 1896. već su ih bile 2.000 (60 slučajeva na milijun stanovnika), a 1913. čak 3.107 (90 na milijun stanovnika). Stefano Somogyi, *Il suicidio in Italia (1864-1962)*, Milano, 1967., 17-19.

¹³ Za prethodne su se austrijske uprave pak podaci (o dobi, spolu, bračnom i obiteljskom statusu kao i o vjerskoj pripadnosti) vodili detaljnije, za svaki pojedini kapetanat (kotar) pojedine pokrajine, pa tako i za Markgrofoviju Istru.

¹⁴ Somogyi, *Il suicidio*, 13-14.

1913. godine, što nam donekle omogućuje uvid u promjene po tim parametrima u razmaku jednoga desetljeća. Ratne neprilike, stradali vojnici i umrli civili, uz niz epidemijskih epizoda, znatno su izmijenili demografsku sliku Istre, a koja se nužno odrazila i na kompleksno pitanje suicida. Područje Istarske provincije proporcionalno je tijekom 20-ih godina imalo manju stopu smrtnosti od suicida nego neposredno prije Prvoga svjetskog rata (vidi graf. 1).¹⁵ U ukupnoj smrtnosti 1913. on je činio udjel od 0,8 posto (na 1.000 umrlih 8 je počinilo suicid), a 1925. neznatno nižih 0,7 posto. Dugoročno gledano (vidi graf. 1), Istra je u razdoblju 1924. – 1940. zbog suicida izgubila 484 stanovnika – uzmemo li u obzir i godine nakon Velikog rata, za koje nemamo potpunih podataka, možemo sa sigurnošću reći da je u međuraću suicid izvršilo najmanje šest stotina Istrana.

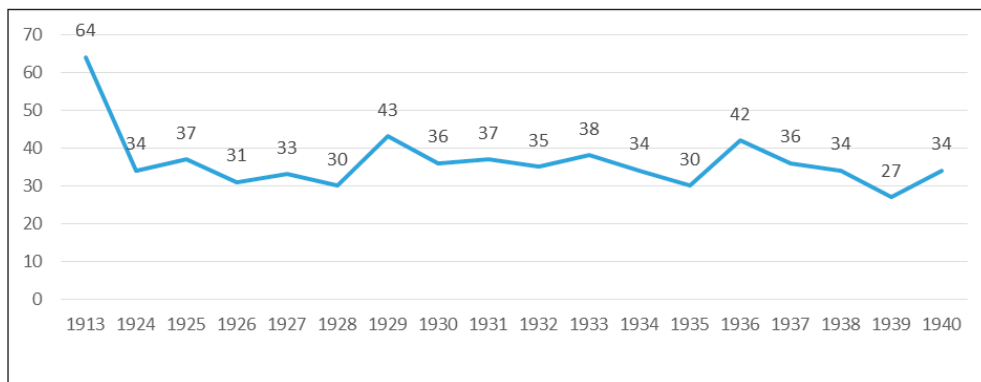
U konstelaciji brojnih katastrofalnih zdravstvenih epizoda za istarsku populaciju u tom razdoblju – navedimo španjolsku gripu, koja je 1918./1919. samo u Puli, prema matičnim knjigama umrlih, uzela 166 života¹⁶, tuberkulozu (okvirno tisuću žrtava godišnje), suicidne implikacije na kretanje broja stanovništva u prvi mah ne predstavljaju posebno važan čimbenik. Ipak, valja istaknuti kako je većina zaraznih bolesti, izuzev TBC-a i ospica (morbila), u međuratnoj Istri (1924. – 1940.) bilježila manje žrtava – spomenimo tek šarlah (404), tifus (400), malariju (264), dizenteriju (203) i sifilis (109).¹⁷ S druge strane, treba napomenuti kako su navedene zarazne bolesti, što zbog profilaktičnih mjera, što zbog napretka medicine, imale pozitivan trend smanjenja smrtnosti od sredine 20-ih

¹⁵ Do 1924. Istarskoj markgrofoviji pripadao je i kapetanat Opatija – Volosko, a koji je 1913. godine, nakon pulskog kapetanata (0,42 promila mortaliteta, odnosno udio od 2,3% u općem mortalitetu), imao najveći broj samoubojstava (0,22 promila mortaliteta, 1% udjela u općem mortalitetu). Otok Krk, ako je vjerovati službenoj statistici, u godinama prije Prvoga svjetskog rata nije zabilježio nijedan jedini slučaj. Izuzmemo li spomenuta područja koja 1924. više nisu potpadala pod Istarsku provinciju, prosjek smrtnosti pred rat i dalje je bio veći nego u poratnoj Istri (0,16 promila spram 0,12 promila). Österreichische Statistik, Neue Folge, *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. in den im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder*, 1. Band, 1. Heft, Vienna 1912., 1; isti, *Bewegung der Bevölkerung der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1913.*, 14. Band, 1. Heft, Vienna, 1918., 130-131; Istituto centrale di statistica del Regno d'Italia (ICDS), *Statistica delle cause di morte nell'anno 1925*, Roma, 1927, 25; Guerino Perselli, *I censimenti della popolazione dell'Istria, con Fiume e Trieste, e di alcune città della Dalmazia tra il 1850 e il 1936*, Trieste – Rovigno, 1993., XXII.

¹⁶ Iva Milovan, „Liječenje španjolske gripe 1918. i 1919. u Pokrajinskoj bolnici u Puli: socijalna komponenta pandemijskog mortaliteta“, priopćenje na Međunarodnom znanstvenom skupu *Istra u Velikom ratu: glad, bolesti, smrt*, Tar, 10. X. 2014.

¹⁷ Milan Radošević, „O dizenteriji, ospicama, sifilisu, šarlahu i tifusu u Istarskoj provinciji za talijanske međuratne uprave (1918.-1940.)“, *Problemi sjevernog Jadrana*, 14 (2015), 55-80.

pa do kraja 30-ih godina XX. st., što za stopu suicida na istarskom području, na žalost, nije bio slučaj (vidi graf. 1 i 2). U ukupnoj smrtnosti na njega se odnosilo između 0,5 i 1 posto smrtnih slučajeva, što ga je među 264 evidentirana uzroka smrti svrstalo na relativno visoko 20 mjesto.¹⁸

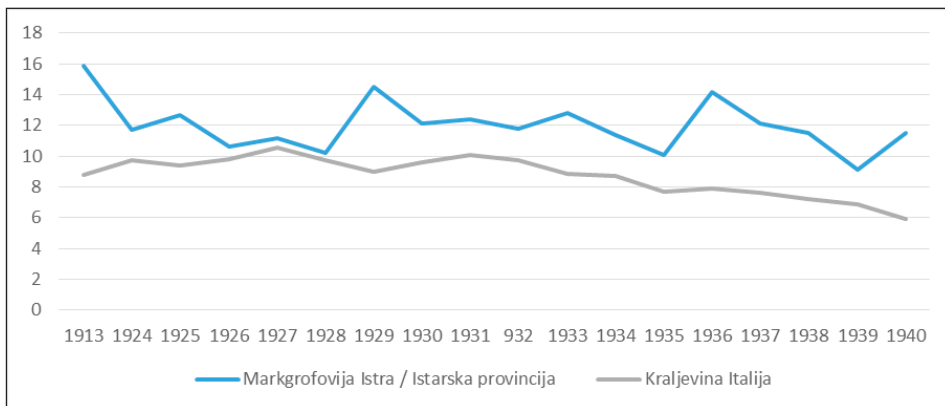

Graf. 1. Kretanje smrtnosti od samoubojstava u Markgrofoviji Istri / Istarskoj provinciji 1913.¹⁹, 1924. – 1940. godine (u apsolutnim brojkama)²⁰

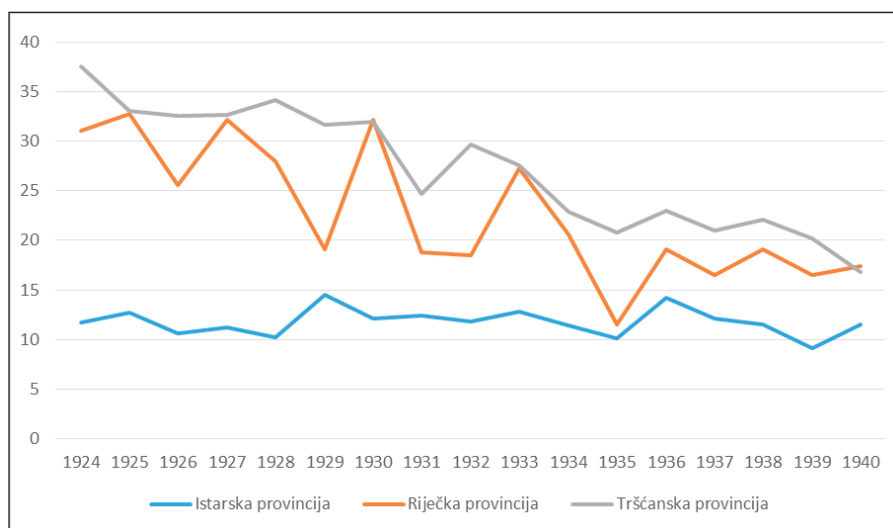
¹⁸ ICDS, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1928*, Roma, 1932., 18-30; Milan Radošević, *Smrt na krilima siromaštva: tuberkuloza i malarija u Istarskoj provinciji 1918.-1940.*, Zagreb, 2015., 44, 178, 274; isti, „O dizenteriji...“, 55-79.

¹⁹ Podaci za 1913. odnose se na područje austrijske administrativne jedinice Markgrofovija Istra, a koja je, uz istarski poluotok, obuhvaćala i otoke Cres, Lošinj i Krk. Prema popisu iz 1910. godine, na površini od 4.956 km² imala je 403.566 stanovnika, a administrativnim promjenama za vrijeme talijanske uprave novoosnovana Istarska provincija (nakon posljednjih promjena iz 1928.) imala je 3.718 km², s međuratnom populacijom od 287.470 (1921. g.), odnosno 296.469 stanovnika (1936. g.). Vanni D'Alessio, „Austrijsko primorje“, *Istarska enciklopedija* (ur. Miroslav Bertoša, Robert Matijašić, Pula, 2003.), 40-41; Perselli, *I censimenti*, 472.

²⁰ Izvor: ICDS, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1924*, Roma, 1927., 7, 25; isti, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1925*, Roma, 1927., 7, 24; isti, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1926*, Roma, 1929., 6-7, 25; isti, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1927*, Roma, 1931., 30, 46; isti, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1928*, Roma, 1932., 20, 30; isti, *Statistica delle cause di morte negli anni 1929 e 1930*, Roma, 1934., 36, 320; isti, *Statistica delle cause di morte negli anni 1931 e 1932*, Roma, 1935., 26, 276; isti, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1933*, Roma, 1936., 24; isti, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1934*, Roma, 1936., 24; isti, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1935*, Roma, 1937., 24; isti, *Statistica della cause di morte nell'anno 1936*, Roma, 1937., 24; *Statistica delle cause di morte nell'anno 1937*, Roma, 1938., 24; isti, *Movimento della popolazione e cause di morte nell'anno 1938*, Roma, 1939., 242; isti, *Movimento della popolazione e cause di morte nell'anno 1939*, Roma, 1941., 178-179; isti, *Movimento della popolazione e cause di morte nell'anno 1940*, Roma, 1943., 170.

Graf. 2. Kretanje stope smrtnosti od samoubojstava u Markgrofoviji Istri / Istarskoj provinciji i Kraljevini Italiji 1913., 1924. – 1940. (na 100.000 stan.)²¹

Graf. 3. Kretanje smrtnosti od samoubojstava u Istarskoj, Riječkoj i Tršćanskoj provinciji 1924. – 1940. (na 100.000 stan.)²²

²¹ Izvor: vidi bilješku 20; Österreichische Statistik, Neue Folge, Bewegung der Bevölkerung der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1913., 14. Band, 1. Heft, Vienna, 1918., 130-131; Istituto nazionale di Statistica, *Cause di morte 1887-1955*, Roma, 1958., 269; Somogyi, *Il suicidio*, 18-20.

²² Izvor: vidi bilješku 20; *Annuario Statistico Italiano anno 1929-VII*, Roma, 1929., 20; isti, *Annuario statistico italiano: anno 1931*, Roma, 1932., 24; isti, *Annuario statistico italiano: anno 1939*, Roma, 1940., 14.

Komparativnim uvidom u statističke podatke vezane za Istarsku, Riječku i Tršćansku provinciju za razdoblje međurata nameće se više osnovnih, generalnih zaključaka, a koji svaki zasebno otvara prostor za daljnju analizu i interpretaciju, dijelom i izvan ciljeva ovoga članka, odnosno izvan dosega historiografije kao znanstvenoga polja. Promotrimo li situaciju unutar Julijske krajine, uvidjet ćemo da je stopa samoubojstava u Trstu i Rijeci bila u čitavom međuratnom razdoblju znatno veća od one u Istri. Nadalje, najviše vrijednosti u svim trima provincijama zabilježene su u drugoj polovici 20-ih godina XX. stoljeća, posebice 1929. i 1930. (vidi graf. 3), u punom jeku svjetske ekonomske krize, koja je bila glavni generator negativnog trenda, ne samo u Italiji, već i u drugim europskim zemljama poput Austrije, koja također bilježi rekorde u tom periodu.²³ Kao prilog tome možemo simbolički navesti i tragičnu epizodu Carla Kupelwiesera, sina austrijskog magnata Paula Kupelwiesera, koji je nakon očeve smrti 1919. naslijedio otočje Brijuni. Opterećen hipotekarnim obavezama 8. studenoga 1930. u Uvali Madona na Velom Brijunu (Kastrum) hicem iz puške oduzeo si je život.²⁴

Prema kraju sljedećeg desetljeća, izuzev predratne 1939. godine, vrijednosti mortaliteta svugdje padaju ispod 0,2 promila. U usporedbi s prosjekom Kraljevine Italije, Istarska je provincija u razmatranom vremenu bilježila tek nešto više vrijednosti u 20-im godinama, ali su se razlike tijekom 30-ih godina povećavale nauštrb Istre. Kod Rijeke i Trsta razlika je mnogo drastičnija, te su vrijednosti stope samoubojstava u tim provincijama gotovo konstantno premašivale državni prosjek i više od tri puta, s time da su one, za razliku od Istre, ipak zabilježile osjetan pad mortaliteta prema kraju 30-ih godina XX. st.

Po parametru mortaliteta od suicida u čitavom je međuratnom razdoblju Julijska krajina bila na samom vrhu na državnoj razini. Sredinom 1920-ih broj samoubojstava u Julijskoj krajini sa Zadrom kretao se godišnje između 22 i 25 slučajeva na 100.000 stanovnika, potom je slijedila regija Emilija-Romagna s 13 – 15 slučajeva na razmatranom uzorku. Na začelju, s 5 slučajeva (0,05 promila) ili manje bile su južne apeninske regije Puglija, Basilikata, Kalabrija. Činjenica da su one bile gospodarski najnerazvijenije, gotovo u potpunosti poljoprivredne regije, može poslužiti kao jedan od elemenata u postavljanju sljedeće hipoteze koja može vrijediti i za Istru.²⁵

²³ Norbert Ortmayr, „Selbstmord in Österreich 1819-1988“, *Zeitgeschichte*, 17 (1989), 213.

²⁴ Državni arhiv u Pazinu (DAPA), Prefektura Istre u Puli (PIP), kut. 114, XXVII-12/5, 1930., n. 141/57, 8. XI. 1930. Izvještaj karabinjerske postaje u Puli (Legione Territoriale dei Carabinieri Reali di Trieste – Tenenza di Pola) pulskoj prefekturi; Ivan Blažević, „Kupelwieser, Carl“, u: *Istarska enciklopedija* (ur. Miroslav Bertoša, Robert Matijašić), Pula, 2003., 428.

²⁵ Somogyi, *Il suicidio*, 28-29.

Naime, uzmemo li u užu analizu godinu 1926., bez iznimke ćemo ustvrditi kako su sve talijanske regije imale veću stopu smrtnosti suicida²⁶ u urbanim centrima (onima iznad 10.000 stanovnika) nego u ruralnim područjima (općinama s manje od 10.000 stan.). Slijedeći tu logiku, znatna razlika u stopi smrtnosti između Istre, Rijeke i Pule može se razmatrati i kroz udio urbanog i ruralnog stanovništva. Tako je – ponovno ćemo se referirati na 1926. – u Julijskoj krajini (uključujući i Zadar) stopa²⁷ iznosila iznimno visoka 34,4 slučaja u urbanim centrima na 100.000 stan., spram 10,9 u ruralnim područjima regije, u prosjeku 22,2 slučaja. Na razini čitave države ona se kretala u odnosu 13,5 (urbane općine) spram 7,2 (ruralne općine) na 100.000 stanovnika, s prosjekom od 9,6.²⁸

Zaključno, Istra je, kao pretežno ruralna provincija, imala nižu ukupnu stopu samoubojstava od susjedne Rijeke i Trsta, koji su imali veći udio stanovništva u sjedištima provincija, ali se u tom kontekstu i sama istarska „najurbanija“ Općina Pula (*Comune di Pola*), uvelike razlikovala od ostatka Istre po tom pitanju. Tako je Općina Pula (s glavnim gradom Pulom), 1928. godine bilježila 13 samoubojstava od ukupno 28 na razini čitave Provincije, odnosno 43,3 posto, a njezin populacijski udjel u čitavoj provinciji bio je tek 18,2 posto! U susjednim provincijama zabilježen je sličan, ali ipak mnogo umjereniji trend između središta i periferije provincije. Tako je u Općini Rijeka, koja je činila 51,1 posto stanovništva Riječke provincije, zabilježeno 60,7 svih samoubojstava, a u tršćanskoj općini, pak, gdje je prebivalište imalo 73 posto ukupne provincijske populacije, dogodilo se 84,6 posto svih samoubojstava.²⁹

Socijalno okruženje samoubojica u svjetlu faktografskih fragmenata

Uz arhivsku građu, važan izvor za rekonstrukciju istarskoga socijalnog okruženja samoubojica predstavljaju dnevni tisak i periodika. Za talijanske međuratne

²⁶ Predsjednik Središnjeg instituta za statistiku Kraljevine Italije (*Istituto centrale di statistica del Regno d'Italia*) Franco Savorgnan i sam je u uvodniku godišnjaka za 1928. godinu naveo kako je u centrima provincija zabilježen veći mortalitet od nekih bolesti (tuberkuloze, sifilisa, malignih tumora itd.), među kojima je naveo i samoubojstva. ICDS, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1928*, 7.

²⁷ Prema podacima popisa stanovništva iz 1921. godine, koje službeni statistički godišnjak uzima u kalkulaciju. Bez Zadra stopa bi bila neznatno viša, 22,25, umjesto 22,20 samoubojstava, na razmatranom uzorku od 100.000 stanovnika.

²⁸ ICDS, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1926*, 104-105, 112-113., 229; isti, *Annuario Statistico Italiano anno 1929*, 20; isti, *Annuario Statistico Italiano: anno 1931*, 24.

²⁹ ICDS, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1928*, 204-205, isti, *Annuario Statistico Italiano anno 1929*, 20; isti, *Annuario statistico italiano: anno 1931*, 24, Perselli, *I censimenti*, 269, 427, 430.

uprave u Istarskoj je provinciji izlazio list *L'Azione*³⁰ (od 1929. preimenovan u *Corriere Istriano*), koji, prije svega zbog činjenice da je u razmatranom razdoblju slovio kao jedini dnevni list, nesumnjivo predstavlja najvažniji tiskani izvor na temu samoubojstava, posebice za proučavanje urbanih istarskih sredina kojima je, zbog građanskog usmjerenja, bio namijenjen. Listovi (tjednici) na hrvatskom jeziku tiskani su u poraću u Puli, potom Pazinu te najzad u Trstu, i to tjednik kršćansko-socijalnog usmjerenja *Pučki prijatelj* (1919. – 1929.), dok je liberalna hrvatska struja tiskala *Staru našu slogu* (1922.), koju je naslijedila *Istarska riječ* (1923. – 1929.). Kao posljednje glasilo na hrvatskom jeziku za fašističke vlasti tiskan je tjednik *Istarski list* (1929. – 1930.). Hrvatske novine obraćale su se prije svega ruralnom, većinski hrvatskom žiteljstvu Istre te su donosile uglavnom političke, gospodarske, a potom i druge novosti i osvrtte. Za svoga djelovanja bile su opterećene političkom cenzurom, uništavanjem i napadom na tiskarska postrojenja, ali i problemima sa slobodnom distribucijom.³¹ Najzad, političkom odlukom fašističke Italije 1930. posve je ukinuto hrvatsko i slovensko novinstvo.³²

Obilježje novinstva međuratnog razdoblja, kako u Istri tako i drugim krajevima Kraljevine Italije, ali i u susjednoj Kraljevini Jugoslaviji te drugim državama, odražavalo se i u općeprihvaćenju uredničkoj politici da novine moraju pružati što više informacija. Uz vijesti iz svijeta te političke osvrtte i komentare, znatan

³⁰ List je počeo izlaziti u Puli 1. siječnja 1919. naslijedivši dnevnik *Il Gazzettino di Pola*, sa socijalno-reformističkim političkim profilom. No, već od kraja iste godine uređivačka politika sve se više okreće programima talijanskih građanskih stranaka te novoosnovanom fašističkom pokretu. Godine 1923. *L'Azione* dolazi u vlasništvo pulske fašističke organizacije (*Federazione fascista polese*), u listu je sasvim izražena fašistička orijentacija, a vode ga Giovanni Mrach i Giuseppe Leonardelli, dvije vodeće osobe istarskog fašizma. Od 16. VIII. 1927. nosi podnaslov *Glasila Istarske fašističke federacije* (*Organo della Federazione Fascista Istriana*), a od 31. I. 1928. *Glasila istarskog fašizma* (*Organo del Fascismo Istriano*). Počevši s 1929., mijenja naziv u *Corriere Istriano* te, ukinućem hrvatskog novinstva, postaje monopolističko glasilo i propagator socijalnih, klasnih i nacionalnih koncepcija fašističke države. U: Luciano Giuricin, „La stampa italiana in Istria“, *Pazinski memorijal 1970*, Pazin, 1971., 175, 177; Claudio Silvestri, „Il giornale L'Azione ed il primo dopoguerra in Istria“, *Bollettino dell'Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli-Venezia-Giulia*, 3 (1974), 9-10; Marcello Bogneri, *La stampa periodica italiana in Istria (1807-1947)*, Trieste, 1986., 111, 147; Darko Dukovski, „Uloga lista L'Azione u propagandi fašizma“, *Istra*, 5-6 (1987), 88-92.

³¹ DAPA, Civilni komesarijat u Puli, kut. 21, 1921., n. 422 gab., 23. III. 1921.; „Neka se bistri“, *Pučki prijatelj*, 30. IV. 1925., br. 18., 1; Vitomir Ujčić, *Puljski hrvatski list (1915-1918)*, Pula, 1967., 39-41; Petar Strčić, „Novinstvo Hrvata u Istri do 1947. godine“, *Istarski mozaik*, 4 (1968), 217-220; Božo Milanović, „Tršćanska hrvatska štampa između dva rata s osvrtom na Istru“, *Pazinski memorijal*, 1 (1971), 137-141.; Aleksandar Vojinović, *Ive Mihovilović – Spectator*, Zagreb, 2005., 50.

³² Dekretom od 28. II. 1928. talijanska je vlada odredila da urednicima listova ne mogu biti osobe koje nisu članovi Fašističkoga novinarskog sindikata. Božo Milanović, „Tršćanska hrvatska štampa između dva rata s osvrtom na Istru“, *Pazinski memorijal*, 1 (1971), 141; Ante Iveša, „Tršćanska hrvatska štampa između dva rata“, *Pazinski memorijal*, 1 (1971), 159-161.

prostor posvećivao se dnevnim temama, pa tako i širokom spektru nasilnog izražavanja. U toj su se kategoriji na stranicama gradske kronike nalazila ubojstva, krađe, razbojstva, pa i samoubojstva, koja su nesumnjivo privlačila pažnju znatiželjnih čitatelja. Novinari su, posebice u talijanskom tisku, temu oblikovali u formi kratkog krimiromana sa svim životnim, zdravstvenim, ljubavnim i poslovnim, problemima, koji su tvorili plodno tlo i motivaciju za počinjenje konačnog čina samouništenja. U tom kontekstu nije nevažna ni činjenica da je većina žrtava bila vezana uz mlađu populaciju, posebice onu u 20-im godinama života.³³

Motive samoubojica u međuratnoj Istri, ali i općenito – neovisno o stupnju dostupnosti izvora koji zbog kompleksnosti teme nikad ne mogu biti posve vjerodostojni, moguće je tek djelomice rekonstruirati, ali s jasnim odrednicama. Naime, u Kraljevini Italiji u razdoblju 1866. – 1880. podaci u tom pogledu vodili su se na razini države, ali se potom prekinulo s tom praksom i nastavilo tek 1950-ih. U tom prvom periodu u prosjeku je više od 30 posto muškaraca i 50 posto žena za motiv imalo neku vrstu bolesti, bilo psihičku bilo fizičku. Taj se postotak dodatno povećao nakon Drugoga svjetskog rata, kada je neki vid bolesti bio motivom za preko 60 posto svih samoubojstava.³⁴

Istarski je dnevni tisak za talijanske uprave u pokušajima rekonstruiranja socijalnog i emocionalnog *backgrounda* suicida redovito nastojao ući u trag koji bi otkrio što je pojedince nagnalo da presude sami sebi i na koji su način, kojim sredstvom, to izvršili. Primjerice, za godinu 1925. u istarskom je tisku popraćeno čak 12 slučajeva (10 muškaraca i 2 žene), što je činilo trećinu slučajeva suicida zabilježenih u službenim statistikama. Od toga je 11-ero objavljeno u *L’Azioneu*, a tek jedan u tjedniku *Istarska riječ*. I taj nam podatak svjedoči o tome da je talijanski, „urbani” tisak, što zbog činjenice da je izlazio kao dnevnik, što zbog veće ekipiranosti, a najzad i zbog izbora tema koje su više odgovarale građanskom sloju nego ruralnoj populaciji, o temi suicida ostavio mnogo veći pisani trag. Nerazmjerno spomenutim naznakama koje nam govore da su motivi bili prije svega posljedica fizičkog ili psihičkog oboljenja, mediji su u prvi plan stavljali obiteljske i ljubavne razmirice.

Tako je Giordano Zanfablo, 18-godišnjak iz Bala, proveo jednu svibanjsku noć na karminama kod obitelji poznanika. U kući je bilo i drugih mladića i djevojaka koji su, kako je to već običaj, noć ispraćali tješeći se uz pokoju čašicu vina. U ranu zoru svi su pošli svojim kućama, pa se tako i mladi Giordano, pod utjecajem alkohola, uputio svojem domu, gdje su ukućani već bili budni i spre-

³³ ICDS, *Statistica delle cause di morte nell’anno 1928*, 292.

³⁴ Somogyi, *Il suicidio*, 129.

mni za obavljanje svakodnevnih poslova. Otac obitelji čekao je svog sina brinući se za njega s obzirom na to da je večer prije otišao iz kuće bez ikakve poruke. Ušavši u kuću, vidio je oca, koji ga je izgrdio rekavši mu u afektu kako će ga „ubiti ako se ne privede zdravom razumu“. Na to je mladić odgovorio „Ako me ti nećeš ubiti, ubit ću se sam“, te si potom zario nož u vrat. Dva sata kasnije, unatoč intervenciji liječnika, preminuo je od zadobivenih ozljeda.³⁵

Tema nesretne ljubavi davala je najviše mogućnosti za novinsko prepričavanje nemilog događaja. Ettore Prodan (20) iz Vižinade bio je strasno zaljubljen u jednu Porečanku. Za jednoga njihova susreta u Poreču dogodio se ozbiljan razgovor među njima, o kojem sadržaju možemo samo nagađati, a nakon koje ga se Ettore naprasno udaljio od svoje drage. Prvotno se htio utopiti u moru, u čemu ga je spriječila prisutnost drugih ljudi, a potom je lutao gradom u potrazi za karboksilnom kiselinom, koju je naposljetku na nepoznat način i pribavio. Došavši pred kuću djevojke, popio je tekućinu. Članovi njezine obitelji ubrzo su primijetili mladića koji se od bolova previjao na podu. Povelili su ga k liječniku, koji, nažalost, nije mogao ništa učiniti s obzirom na to da je proteklo previše vremena. Postavši svjestan neizbježnog kraja, zaželio je da poljubi još jednom svoje roditelje. S ciljem da mu se ostvari posljednja želja, u zoru sljedećeg dana pribavljen je automobil koji ga je imao prevesti do Vižinade, no na putu, u blizini Kaštelira, mladić je izdahnuo.³⁶ Nesretna priča E. Prodana ukazuje nam na važan element koji je pridonio velikom broju suicida, i još većem broju pokušaja, a koji se ogleda u relativno lakoj nabavi kemijskih preparata, dostupnih i u ljekarnama, u obliku sredstava za čišćenje. U nekim je slučajevima sam ljekarnik bio u iskušenju po pitanju prodaje jer nije znao u koje će se svrhe kiselina iskoristiti.³⁷

List je prenosio čitateljstvu i one slučajeve suicida koji su bili motivirani neizlječivom bolesti. Puljanin Rodolfo Vuchilic (42), otac četvero djece, obolio je od teške bolesti, zbog čega je morao napustiti posao. Najstarija kći pomagala je majci u pronalaženju načina kako da se prehrani velika obitelj, dok je otac bolestan ležao u kućnom krevetu. Novinar je zapisao da „više ni njegovi ukućani nisu mogli dati ništa za liječenje njegovog teškog stanja“³⁸. Nakon dvadeset mjeseci agonije

³⁵ „Si sgozza dinanzi gli occhi del padre per una semplice redarugizione“, *L’Azione*, 5. V. 1925., br. 106., 2.

³⁶ „Un giovane si avvelena a Parenzo e muore per la strada“, *L’Azione*, 20. II. 1925., br. 44, 2.

³⁷ „Una giovane esistenza troncata“, *L’Azione*, 5. I. 1919., br. 5, 2.

³⁸ Valja napomenuti da su u međuratnoj Istri zdravstveno osigurane bile samo one osobe zaposlene u industriji i trgovini, a kojih je bilo samo 20%. Svi ostali „liječili“ su se kod kuće. Edmondo Puecher, *Cenni sulla assicurazione di malattia vigente nelle nuove provincie d’Italia*, Trieste 1921.,

Rodolfo je odlučio uzeti si život kako bi „oslobodio“ obitelj daljnjih patnji i troškova. Pričekao je da svi članovi izađu iz kuće, posljednjim snagama odjenuo je odijelo te se, komadom užeta koji je zakvačio za čavao iznad kreveta, objesio.³⁹

Bilo je i onih slučajeva kada se teško moglo utvrditi koji je razlog oduzimanja vlastitog života. Primjerice, život je tako skončala 23-godišnja Puljanka Amalia Guglielmi popivši veliku dozu otrova „lisoform“. Dolaskom liječnika mogla se samo konstatirati njezina smrt, a razlozi su, prema navodima roditeljima, ostali nepoznati.⁴⁰

Sredstva za kojima su Istrani posezali kako bi si oduzeli život redovito su navođena u novinskim stupcima, a prema objavljenim službenim statistikama, najčešći je način izvršenja tog čina za međuraća u Istri bio vješanjem, potom utapanjem, vatrenim oružjem, trovanjem farmaceutskim/kemijskim pripravcima, hladnim oružjem, skokom u ponor, trovanjem plinom, bacanjem pod vlak ili pod drugo vozilo te najzad drugim sredstvima (vidi graf. 4). Kvantitativno-temporalnom analizom uočavamo i jedan fenomen, a koji se odnosi na porast broja suicida počinjenih vatrenim oružjem⁴¹ tijekom razdoblja 1929. – 1931., koji se podudara s ekonomskom krizom. Ovisno o sredstvu, birala se i lokacija: kod vješanja se u najvećem broju radilo o vlastitom stanu/kući, kod utapanja je to bilo more ili u kontinentalnim područjima bunar u blizini prebivališta, dok se kod korištenja kiselina nailazi na raznolikost, ovisno o nakani pojedinca i planovima hoće li ili neće biti primijećen, možda i spašen, u svom činu, o čemu je ovisila i (ne)skrovitost⁴² lokacije.

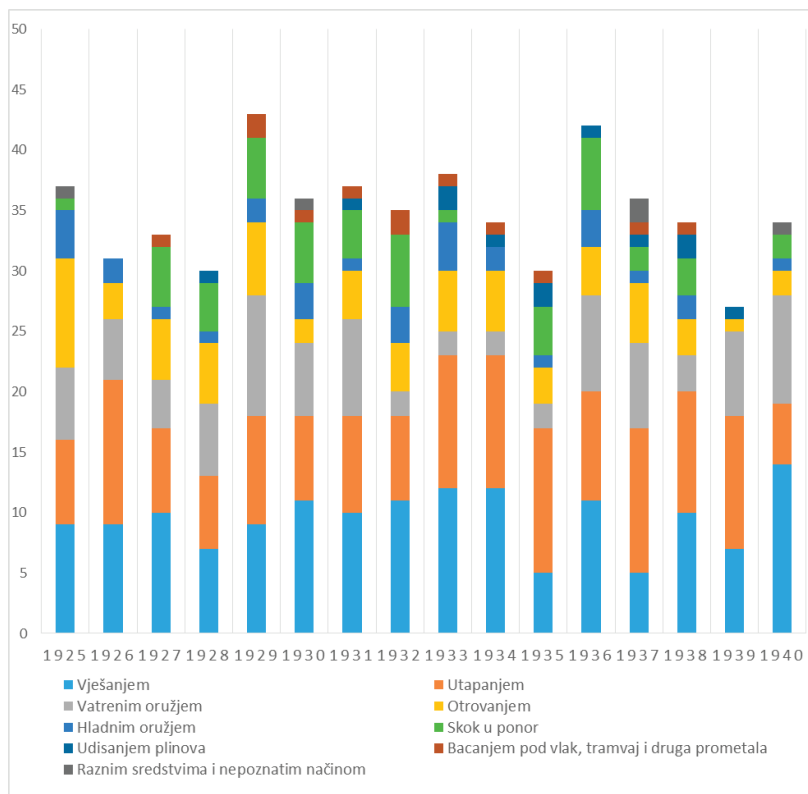
3.; „Le grandi leggi di Previdenza Sociale nell’Istria“, *Corriere Istriano*, 25. VI. 1930., 2.; Marko Legović, „Poljoprivreda Istre između dva rata“, *Jadranski zbornik*, 13 (1989), 271.

³⁹ DAPA, PIP, kut. 33, 1925., n. 136., 10. IV. 1925.; „S’impicca dopo due anni di malattia per non veder soffrire la famiglia“, *L’azione*, 10. IV. 1925., br. 86., 3.

⁴⁰ „Suicidio“, *L’Azione*, 11. I. 1919., br. 11., 2.

⁴¹ U pravilu su muškarci spram žena koristili vatreno oružje u znatno većem omjeru. ICDS, *Statistica delle cause di morte nell’anno 1925*, 253, isti, *Statistica delle cause di morte negli anni 1929 e 1930*, 569.

⁴² Kod pokušaja samoubojstva, posebice trovanjem, česta je destinacija Puljana bila Šijanska šuma, površine 152 ha, za austrijske uprave posjećeno izletišta mornarice i gospode, koje je za talijanske uprave izgubilo na atraktivnosti. DAPA, Civilni komesarijat u Puli, kut. 21., 1921., f.: A-V, n. 824; „Scoperta macabre“, *L’Azione*, 27. III. 1919., br. 86, 4; „Una sartina s’avvelena in bosco Siana“, isto, 28. IV. 1925., br. 100, 2; „Beve il veleno e sorride dopo esser stata salvata“, isto, 19. VI. 1925., br. 144, 2; „Tentato suicidio“, isto, 29. X. 1925., br. 256, 3; Mato Batorović i dr., *Gradska šetališta Hrvatske*, (ur. Jasna Matekalo Draganović), Zagreb, 2002., 124-126.

Graf 4. Načini samoubojstva u Istarskoj provinciji 1925. – 1940. (u apsolutnim brojkama)

Novinski članci i, u manjoj mjeri, sačuvani izvještaji pulske (istarske) kvesture parcijalno nam otkrivaju i zanimanja samoubojica, a za koje ne postoje službene statistike za Istarsku provinciju. Iz razmatranog uzorka, koji je prema len za stvaranje zaključaka o zastupljenosti pojedinih zanimanja kod muškaraca koji su počinili suicid, a među kojima je bilo vojnika, pomoraca, postolara, državnih činovnika i dr., uočen je fenomen visoke nezaposlenosti kod suicida u žena, što se podudara s dostupnim podacima na državnoj razini, gdje su u dva od tri slučajeva bile kućanice (*attendenti a casa*), a kod muškaraca nije zabilježena nijedna nasilna smrt kod kućanika.⁴³ U ukupnom broju, pak, na državnoj razini

⁴³ Drugim riječima, svaka šesta osoba koja je 1928. godine počinila suicid bila je nezaposlena žena. Uzmemo li u daljnje razmatranje udjel žena i pojedinih zanimanja vezanih uz razmatranu problematiku, uvidjet ćemo da je u odnosu na muškarce, ali i uopće, visok postotak samoubojstava

žene su činile u prosjeku četvrtinu svih suicida, a da je u tom pravcu išla i istarska statistika, daje nam naslutiti omjer objavljenih novinskih članaka o suicidima u Istri 1925., gdje je omjer žena i muškaraca bio 1 : 5.

Na razini Kraljevine Italije 1928. je godine udio poljoprivrednika u ukupnom broju samoubojica iznosio 25,18 posto (980 slučajeva ukupno), među kojima su 86 posto bili muškarci. No, „optika“ se mijenja kada uzmemo u obzir da je u agraru bila zaposlena većina radno sposobnog stanovništva⁴⁴ – iste je godine udio samoubojstava u ukupnom broju umrlih poljoprivrednika/ica iznosio 0,7 posto, što je nakon pripadnika katoličkih i drugih kultova te umirovljenika bio najmanji postotak suicida među svim zanimanjima.⁴⁵ No, i pri iščitavanju statistika treba biti oprezan i uzeti u obzir da je nemali broj slučajeva⁴⁶ bio potencijalno „maskiran“ kao „nasilna nesretna smrt“ (*morti violenti accidentali*), prema statistikama višestruko brojnijih od suicida⁴⁷, a što su članovi obitelji činili kako bi se pogreb pokojnika mogao obaviti prema vjerskim običajima.⁴⁸ Bez sumnje je takvih slučajeva bilo i u Istri, gdje je religioznost, pa i bogobojaznost, ostavila važan pečat u životu istarskih obitelji, ponajprije u seoskim (agrarnim), konzervativnijim krajevima.⁴⁹

Uzmemo li u razmatranje proporcionalne podatke, najviše suicida kod muškaraca bilo je među vojnim osobljem⁵⁰ (7,3 posto u mornarici, zrakoplovstvu i poreznoj policiji u ukupnoj smrtnosti te kategorije 1928. godine). Te su činjenice bili svjesni i u Ministarstvu unutarnjih poslova, koje je 1927. poslalo dopis

---

kod žena prisutan još u kategoriji kućanskih poslova (*servizi domestici*), u tekstilnoj i odjevnoj industriji te među učiteljima, a gdje je omjer muškaraca i žena bio ujednačen. ICDS, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1928*, 318.

⁴⁴ ICDS, *Annuario statistico italiano, 1940 - XVIII*, Roma, 1941., 29.

⁴⁵ Isti, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1928*, 156, 296-297.

⁴⁶ Smrtni list, kao temeljni dokument za izradu statističkog godišnjaka, potpisivali su općinski liječnik ili, u njegovoj odsutnosti, mrtvozornik. Dokument je sadržavao podatke o dobi pokojnika, bračnom statusu, zanimanju, mjestu smrti te kod djece mlade od pet godina i podatak potječe li iz (izvan)bračne zajednice. Vezano za uzroke smrti razlikovala se prirodna od nasilne smrti podijeljene u zasebne kategorije nesretne nasilne smrti, samoubojstva i ubojstva. List je potom potpisivao općinski podestat te se preko prefektуре slao Središnjem statističkom uredu, gdje je ponovno bio podvrgnut formalnoj, nominalnoj liječničkoj provjeri. Isto, 9, 320.

⁴⁷ Isto, 28-31.

⁴⁸ Usporedi: Lincoln H. Day, „Durkheim on religion and suicide - a demographic critique“, *Sociology*, 21 (1983), br. 3., 449, 457, 459; Somogyi, *Il suicidio*, 12-13; 126-129.

⁴⁹ Darko Dukovski, *Svi svjetovi istarski*, Pula, 1997., 74-75.

⁵⁰ Plauzibilno je, iščitavajući istarske novinske članke, da je ta skupina u prvim poratnim godinama u Istri imala veći udio u suicidima nego što je to bio slučaj kasnije.

svim prefektima, pa tako i istarskom, u kojem se navodi da je fenomen suicida kod pripadnika Kraljevske financijske straže⁵¹ (*Regia Guardia di Finanza*, službeno pod Ministarstvom financija, op. a.) sve izraženiji. Ističe se kako je 1925. i 1926. bilo ukupno 45 smrtnih slučajeva, dok je samo u prvom tromjesečju 1927. zabilježeno njih 20-ero. Među žrtvama bilo je najviše osoba porijeklom iz južne Italije te otoka, a koji su „po prirodi impulzivniji i više osjećaju odvojenost od obitelji te se teže prilagođavaju na novu okolinu... zabrinuto zbog tog fenomena Vrhovno zapovjedništvo vojske, s ciljem da se stanje promijeni nabolje, trudi se u okviru mogućnosti službe i proračuna da smanji broj službenika u udaljenim, izoliranim⁵² mjestima te poboljšati uvjete u vojarnama“.⁵³ Kako se od prefektura tražilo da se izjasne po pitanju uzroka tog fenomena, pulski je prefekt tražio očitovanje načelnika tršćanskog ureda Kraljevske financijske straže (*Legione territoriale della R. Guardia di Finanza di Trieste*), pod koji je spadala i Istra, a koji ga je izvijestio da je u prva tri mjeseca zabilježen jedan izvršeni suicid uz dva pokušaja. U sva tri slučaja konstatirao je da se radi(lo), prema podacima zdravstvenih institucija, o osobama kojima je ustanovljen histerični⁵⁴ poremećaj (*accertata costituzione isterica*). Upravo je u selekciji kod primanja novih pripadnika u postrojbe Kr. fin. straže, uz povećanje ekonomskog standarda kod te vojne grane, načelnik vidio

⁵¹ U Istarskoj provinciji djelovalo je više desetaka jedinica, ureda i vojarni Kraljevske financijske straže. U: *Guida dei servizi scolastici nelle provincie di Trieste – Fiume – Gorizia – Pola – Zara, Trieste, 1934.*, 41-158. U razdoblju 1920. – 1943. u Puli je djelovala i Bojna pitomaca Kraljevske financijske straže (*Battaglione allievi della Regia Guardia di Finanza*) te Nautička škola Kraljevske financijske straže (*Scuola Nautica della Regia Guardia di Finanza*). Potonja je bila jedina na talijanskoj razini. Više o tome u: David Orlović, Antonio Lanza, „Strutture destinate alla formazione dei militari della Regia Guardia di Finanza a Pola (1920-1943)“, *Quaderni*, 26 (2015), 51-70.

⁵² Primjer kako je izgledala takva ispostava Kr. financijske straže možemo pronaći i u međuratnoj Istri. U svojem dnevniku Raimondo Cornet, jedan od četvorice avanturista koji su 1926. krenuli kanuima iz Trsta u Zadar, zapisao je da se jedna ispostava „finance“ nalazila i na otoku Sveti Petar nedaleko od otoka Ilovik. O susretu s brigadirom zapisao je sljedeće: „Oko osam sati ujutro prošli smo kroz kanal i sklonili se (od jakog vjetra, op. a.) na otočiću Sveti Petar gdje se nalazi zgrada Finance. Brigadir još uvijek spava na veliko. Ostali carinici, osim jednog koji je otišao u nabavku hrane, također spavaju. (...) Jučer sam razgovarao s brigadirom koji nas je nakon čitanja pisma namjere, pitao treba li nam što: no, naš je utisak bio da se nada da ga se neće uznemirivati oko bilo čega. Na Sv. Petru carinici su smješteni (u originalu „confinati“, op. a.) po kazni i, zaista, okoliš ne nudi nikakvu razonodu.“ U: Antonio Lanza, Francesco Petrillo, Attilio Urso, David Orlović, *Pola 2013.: appunti gialloverdi in sinergia*, Campobasso, 2013., 79.

⁵³ DAPA, PIP, kut. 63., f. XVII-A/6, n. 7119., 8. VIII. 1927.

⁵⁴ „histerija“ (prema starogrč. *hysterā*: maternica), zastarjeli naziv za psihijatrijski poremećaj, kojemu su simptomi: sumračna stanja, emocionalni ispadi praćeni plačem i vrištanjem, poremećaji u funkciji osjetnih organa, poremećaj koordinacije i sl.“ U: *Hrvatska enciklopedija*, www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25743.

jedino rješenje nesretnog trenda.⁵⁵ Državne statistike sljedećih godina otkrivaju nam da su učinjeni koraci urodili plodom te se i smrtnost kod tog zanimanja znatno smanjila (10 – 25 posto).⁵⁶

(Pret)fašistički medijski diskurs i proizvodnja pristanka: kako su „umorni od života“ postali politički nepodobni?

Tema suicida neposredno nakon Velikog rata nije znatno dobila ni izgubila na važnosti ni u tiskanim medijima ni u kinematografiji. Posljednje godine rata taj se fenomen u jedinom hrvatskom dnevniku, koji će godinu kasnije prestati s izlaženjem, *Hrvatskom listu*, uglavnom koristio kao pojam u kontekstu političkih zbivanja i nacionalno-državotvornih pitanja koja su se razvojem ratne situacije sve jače nametala. Početkom 1918. list je pisao: „Puštamo li, da jedan naš narodni ogranak, pa bio to srpski, hrvatski ili slovenski, gine u tudjinskim rukama, da mu gospodari tudjinac, i da ga neprijatelj potudjuje, počinjamo samoubojstvo (podcrtao M. R.) na našem vlastitom narodnom tijelu, što ćemo kasnije duboko osjetiti, a da to ne bude prekasno, treba da se muževno ganemo. Slovenski, hrvatski i srpski dio našeg naroda stoji danas na stanovištu narodnoga ujedinjenja.“⁵⁷ Metaforičko upozoravanje na „narodno samoubojstvo“ korišteno je u istom dnevniku i u drugim slučajevima kad je politički-nacionalno ili egzistencijalno bio ugroženi hrvatski puk.⁵⁸ O fizičkim, pojedinačnim tragedijama kao rezultatu toga čina, uvijek navođenog kao „samoubojstvo“, a nikad u inačici „suicid“, pisalo se tek povremeno, referirajući se na strane događaje, suicide ili pokušaje istih kod dalmatinskih, talijanskih, ruskih i drugih intelektualaca, visokih vojnih djelatnika i dr.⁵⁹

Tijekom 20-ih godina prenosile su se i „vijesti“ iz susjedstva, pa je tako u *Istarskoj riječi* 1925. godine više članaka bilo posvećeno „epidemiji samoubojstava“ među mladima u Rijeci.⁶⁰ Doista, te je godine (vidi graf. 3) smrtnost zbog

⁵⁵ DAPA, PIP, 1927., kut. 37., f: XIII/A-6, n. 21253, bez nadnevka.

⁵⁶ ICDS, *Statistica delle cause di morte nell'anno 1928*, 318, isti, *Statistica delle cause di morte negli anni 1929 e 1930*, 570.

⁵⁷ Mirko Morsky, „Moramo li propasti?“, *Hrvatski list*, 6. I. 1918., br. 398, 1.

⁵⁸ „Naše djačke kuhinje“, *Hrvatski list*, 30. IX. 1918., br. 1158, 2.

⁵⁹ „Pokušaj samoubojstva talijanskog filozofa“, *Hrvatski list*, 13. II. 1918., br. 936, 2.; „Patriotska oporuka samoubojice“, *isti*, 22. IV. 1918., br. 997, 2.; „Kaledin u istinu mrtav“, *isti*, 4. VI. 1918., br. 1070, 2.; „Moskva, Muravjev“, *isti*, 16. VII. 1918., br. 1082, 2.

⁶⁰ „Iz Rijeke – mladi se ljudi ubijaju“, *Istarska riječ*, 12. II. 1925., br. 7, 1; „Iz Rijeke – umjesto u more – na cataru“, *isto*, 9. IV 1925., br. 15, 3.; *isto*, 13. IV. 1925., br. 17, 3.

suicida bila najviša za međuraća na riječkom području, ali to ne objašnjava činjenicu da se o pulskim tragičnim epizodama nije uopće pisalo. Iako to kroz dostupne izvore ne možemo dokazati, vrlo je vjerojatno da je hrvatski tisak u Istri svojevrijedno izbjegavao pisati o toj temi, izgledno i zbog negativnih konotacija koje bi one dugoročno mogle imati po obitelji pokojnika u širem zavičaju. Jedan jedini slučaj koji je razmatrane godine u nekoliko crtica objavljen u listu odnosio se na suicid buzetskog odvjetnika Grossicha, inače brata poznatog kirurga i talijanskog senatora Antonija Grossicha (Draguč, 1849. – Rijeka, 1926.), koji je „u zadnje doba trpio na duševnoj progostvenoj bolesti“, a koji je živio povučeno, izvan obiteljske jezgre.⁶¹ Talijanski se tisak, pak, dijelom također koristio pojmom suicida u političkom komentiranju, ali je mnogo više pažnje pridavao podužim izvještajima o „domaćim“, stvarnim osobama koje su si oduzele život, a koje su tijekom 20-ih godina sve češće bile etiketirane pod sintagmom „umorni od života“.

Što se tiče kinematografije, koja je u najvećem istarskom gradu Puli, u smislu javnog prikazivanja, bila prisutna već na prijelazu iz XIX. u XX. st.⁶², već u prvoj poratnoj godini nailazimo na niz projekcija nasilne tematike. Dana 25. kolovoza 1919. u pulskom kinu *Leopoldo* bio je prikazan film *Klub samoubojica (Il club dei suicidi)*. Riječ je o nijemom filmu, snimljenom 1914. u režiji Maurice Elveya, a prema predlošku prvog sveska zbirke Roberta Louisa Stevensona *Nova tisuću i jedna noć (The New Arabian Night)*, objavljene 1882. godine. Drama u kojoj glavnu ulogu imaju dva muška lica koja istražuju radnje makabrističkog tajnog društva samoubojica, privukla je pažnju pulskih ljubitelja filma koji su popunili kino tri dana uzastopce.⁶³ Stav da je pulska publika, što sigurno nije bio izuzetak, najvećim dijelom okrenuta filmskoj produkciji koja sadrži nasilje, ubojstva i samoubojstva, implicitno je iskazao i dnevnik *L'Azione*.⁶⁴

Sloboda u izvještavanju na temu samoubojstava u istarskim je tiskovinama pak često imala i pečat osobnoga gledišta novinara na taj fenomen, ponekad gotovo herostratski intoniranog i bez osnovnih pedagoških smjernica, a što je

⁶¹ „Iz Buzeta – samoubojstvo“, *Istarska riječ*, 24. IX. 1925., br. 39, 3.

⁶² Više na temu početaka pulske kinofikacije u: Miodrag Kalčić, „Počeci kinofikacije Pule (do početka Velikoga rata): prvi puljski stalni kinematografi i prvo erotsko kino“, *Histria*, 6 (2016), 93-143.

⁶³ „Spettacoli Cinematografici – Cine Leopoldo“, *L'Azione*, 25. VIII. 1919., br. 234, 2; „Spettacoli Cinematografici – Cine Leopoldo“, *isto*, 26. VIII. 1919., br. 235., 2; „Spettacoli Cinematografici – Cine Leopoldo“, *isto*, 27. VIII. 1919., br. 236, 2; www.imdb.com/title/tt0004656.

⁶⁴ „Spettacoli Cinematografici – Cine Ideal“, *L'Azione*, 8. IX. 1919., br. 248, 1.

moglo imati negativne posljedice na kretanje trenda stope smrtnosti. Pojedini članci gotovo pa su, nehotice, pozivali mladost da se više potruži ako je već naumila počiniti taj nesretni čin: „Da nas zla kob smrti ne navodi na osjećaj dubokog poštovanja, mogli bismo se skoro našaliti, oprostite na izrazu, nad onim mladima koji s velikom lakoćom odustaju od života, dok tek uče kako da ga upoznaju. Danas se taj tragičan čin promatra kao nešto uobičajeno, kao izlaz iz trenutačnih nezadovoljstava. Manji neuspjeh bez izrazite važnosti, neuzvrćena ljubav; ponekad i kakav ukor postaje dovoljan da vruće glave mnogih mladića i djevojaka pomisle na smrt. Pa ipak, i u tim očajničkom činu mogu se naći ironični motivi. Jednostavno je. Bezbroj, odnosno većina onih koji se odluče na suicid čine to s... polusredstvima, tražeći ona sredstva koja osiguravaju najveću šansu za preživljavanje. Pištolj, vješanje, utapanje, su metode samoubojstva koje koriste samo oni koji žele umrijeti... za ozbiljno. Svi ostali posizu za toničnom kiselinom (*acido tonico*) i drugim nagrizaćim tekućinama zato jer znaju da će ih obično liječničko ispiranje želuca povratiti u život.“⁶⁵

Takav pristup i komentar bio je zbog više elemenata potpuno pogrešan. Iako stoji činjenica da je korištenje različitih kemijskih supstanci, ovisno o dozi, moglo proći bez težih posljedica u slučaju da je u primjerenom roku primljena medicinska pomoć, a na što su moguće i (pod)svjesno računali oni koji su se odlučili na to kako bi usmjerili pažnju bližnjih na sebe i svoju nemoć, tugu i bol, one su bile sve samo ne bezazlena „polusredstva“ za umiranje. To nam potvrđuju i službene statistike iz kojih je razvidno da je otrovanje s ciljem oduzimanja vlastitog života bilo veoma često za čitavoga međuratnog razdoblja (vidi graf. 4) Da bi ironija bila veća, upravo se 1925., kada je objavljen članak, trovanjem ubilo najviše osoba u Istri za međuraća – čak devetero. Kakvu su agoniju prolazili oni koji su svojevrijem konzumirali opasne kemijske supstance, slikovito i potresno nam svjedoči slučaj pazinskog ljekarnika Ivana Dorčića (50), koji je 18. XI. 1937., zbog poslovnih problema, progutao korozivni sublimat (*sublimato corrosivo*) te nakon punih šest dana preminuo od posljedica trovanja.⁶⁶

I hrvatski je liberalni tisak imao „opušten“ pristup toj temi. Tako je *Istarska riječ* spomenute 1925. g. navela jedan neuspješni primjer pišući: „A sada, ajde, da svršim jednim malim samoubojstvom. Neka djevojka doznala da joj je zaručnik nevjeran. Što će, što ne će – najzada odlučila da se ubije, kako je to na Rijeci od nekoliko vremena u modi. I tako je ona jedne noći otišla na punto Franko i –

⁶⁵ „A sedici anni è stanca di vivere. Beve il veleno e si sdraia sul letto“, *L'Azione*, 31. X. 1925., br. 258, 2.

⁶⁶ DAPA, PIP, kut. 302., 1937., n. 6429., 19. XI 1937.; n. br. 8137, 24. XI. 1937.

ljus!... Zar u more? - Ne, već u jednu cataru koja je ondje bila. I tako se spasila i nikome ništa.“⁶⁷

Završetkom procesa institucionalizacije fašizma krajem 20-ih godina XX. st. i njegovim ulaskom u sve pore društva i društvenoga života, negativne pojave i one koje bi se tako mogle protumačiti postale su nepoželjne u dnevnom i drugom tisku, radiju, filmu, što je fašistički režim i zakonski, u više navrata, regulirao.⁶⁸ Na državnoj razini u razdoblju između 1924. i 1933. (s vrhuncima 1927. i 1931.) bilježe se povijesni rekordi stope smrtnosti od samoubojstava, što je nesumnjivo pridonijelo takvom razvoju događaja.⁶⁹ Vrlo jasne upute po tom pitanju uputio je u rujnu 1928. Ured za tisak premijera vlade (*Ufficio stampa del capo del governo*) svim prefektima talijanskih provincija u sklopu pravilnika o periodici, novinama, časopisima i drugom tisku. Među deset točaka, četvrta se odnosila na javni moral u tiskovinama, a na tu temu bilo je navedeno sljedeće: „Kako bi tisak mogao kontinuirano sve više sudjelovati u podizanju morala i edukaciji javnosti neophodno je da se što rigoroznije primjeni telegrafska okružnica Njegove ekscelencije Predsjednika Vlade od 9. siječnja 1926., a koja se odnosi na redukciju (u originalu „smobilitazione“, op. M. R.) rubrike crne kronike, s posebnom pažnjom spram vijesti o samoubojstvima (podcrtao autor), ljubavnim tragedijama, nasilju i činovima učinjenim iz požude od strane maloljetnika, kao i drugih događaja koji bi mogli pružiti opasne sugestije slabim ili ranjivim karakterima. Na tu su regulativu (urednike novina, op. M. R.) imale podsjetiti i telegrafске okružnice prefektima od 26. III. 1928. br. 9297. kao i 9. IV. 1928., br. 1085.“

U zaključku okružnice apostrofirano je kako narativ u crnoj kronici daje utisak o državi u kojoj vlada duhovni očaj, a što „uopće ne odgovara radnom spokoju i radišnosti velike većine pripadnika Nacije“. Umjesto toga od tiskanih medija traži se da izvještavaju o pitanjima kulture, znanstvenog, poljoprivrednog i industrijskog napretka, o demografskoj politici, izgradnji korporativne države itd.⁷⁰

⁶⁷ „Iz Rijeke – umjesto u more – na cataru“, *Istarska riječ*, 9. IV. 1925., br. 15, 3.

⁶⁸ O utjecaju fašističke cenzure u proizvodnji i prikazivanju filmskih uradaka u Kraljevini Italiji, s posebnim osvrtom na pitanje suicida na filmu više u: Roberto, Gulli, „Cinema sonoro e fascismo“, www.italiataglia.it/cinema_sonoro_e_fascismo (stranica konzultirana 28. II. 2017.)

⁶⁹ Somogyi, *Il suicidio*, 22.

⁷⁰ DAPA, PIP, kut. 79., 1928., f. XVIII-1, n. 420/B.1; isto, kut. 94, 1929., f. XVIII-5, n. 14889, 22. IV. 1929.

Iz navedenoga je razvidno da je pitanje suicida s namjerom postavljeno kao ključna kategorija koju valja izostaviti iz medijskog diskursa, dok nam činjenica da su okružnice ponovno poslone u dva navrata dvije godine nakon prvog Mussolinijeva naputka ukazuje na to da su vlasti bile ustrajne u odluci da se on ima provoditi, neovisno o tome kakav će utjecaj imati na prodaju tiskovina. Onda kada nije postojala mogućnost da se vijest o smrti pojedine, važne osobe izostavi iz novinarskih redaka nastojalo se izostaviti detalje kako je do nje (u slučaju nasilnog čina od vlastite ruke) došlo. Tako o samoubojstvu Carla Kupelwiesera, o čijem je pogrebu detaljno izvijestio *L’Azione*, ne saznajemo ništa, osim veoma uopćene formulacije osmrtnice, u kojoj njegova udovica piše kako je njegov plodan život prekinula zlokobna/žalosna nesreća (u originalu *nefaste accidente*).⁷¹

U *Talijanskoj enciklopediji* iz 1932. pod pojmom „fašizam“, a potom i u posebnom izdanju pod naslovom *Doktrina fašizma (La dottrina del fascismo)* Benito Mussolini zapisao je kako „Fašist prihvaća i voli život, odbija i smatra malodušnim samoubojstvo, shvaća život kao dužnost, uzvišenost, osvajanje: život mora biti plemenit i ispunjen: proživljen za sebe, ali prije svega za druge, bližnje i daleke, sadašnje i buduće“, te nastavlja s mišlju kako „demografska politika režima jest posljedica tih premisa.“⁷² Činjenica jest da je, u tom kontekstu, na državnoj razini od druge polovice 30-ih godina XX. st. došlo do pada broja suicida, ali prema S. Somogyju, to se dogodilo prije svega zbog narušene socijalne dinamike vojnim intervencijama u Španjolskome građanskom ratu te na fronti u Abesiniji, što se, naslanjajući se na Durkheimove zaključke, „uvijek događa kada kolektivne tragedije prevladaju nad tragedijama i sukobima unutar pojedinaca“.⁷³ Istarski slučaj i po tom je pitanju predstavljao izuzetak (vidi graf. 2).

Zaključak

Rekonstrukcija kretanja stope smrtnosti uzrokovane suicidima u međuratnoj Istarskoj provinciji, kao temeljni doprinos ovoga članka, ukazala je na određene posebnosti, ali i podudarnosti u odnosu na „stare“ provincije Kraljevine Italije. Julijska je krajina za čitavog međuraća bilježila daleko najviše vrijednosti po tom pitanju u odnosu na sve ostale talijanske regije, dok se sama Istarska

⁷¹ „Carlo Kupelwieser è morto“, *L’Azione*, 9. XI. 1930., br. 268., 2.; „Carlo Kupelwieser“, *isto*, 3.

⁷² Benito Mussolini, *La dottrina del fascismo (II. Edizione)*, Roma, 1935., 7; Natascia Barrale, „Suicidio e autocensura nelle traduzioni italiane dei Frauenromane“, *Between*, V (2015.), br. 9., 3.

⁷³ Somogyi, *Il suicidio*, 21-22.

provincija pozicionirala blago iznad državnog prosjeka, ali i znatno ispod susjedne Riječke i Tršćanske provincije. Istarska posebnost leži u tome da je stopa smrtnosti od suicida pred početak Drugoga svjetskog rata ostala jednaka onoj iz sredine 20-ih godina. U razmatranom si je periodu, prema službenim podacima, život oduzelo oko šest stotina Istrana, što je predstavljalo i stanovit demografski i radno produktivni udarac Provinciji. Činjenica da je stopa smrtnosti u pulskom okrugu, kako za prethodne austrijske tako i za talijanske uprave, bila proporcionalno znatno veća od ostalih istarskih okruga te se mogla uspoređivati s izrazito pogođenom Riječkom i Tršćanskom provincijom, daje osnovu hipotezi o velikom disbalansu na relaciji urbanih i ruralnih područja. Takva situacija nije bila iznimka već pravilo u svim talijanskim regijama. Ostaje međutim otvoreno pitanje vjerodostojnosti statističkih pokazatelja, odnosno potencijalnog „maskiranja“ suicida u smrtnim listovima pod kategorijom „nesretne nasilne smrti“ u ruralnim krajevima, što je određivalo hoće li ili neće pokop proteći prema crkvenim običajima. No, teško je to kategorički tvrditi imajući na umu da su se takve epizode mogle događati kako u konzervativnijim seoskim područjima tako i u liberalnijim, urbanim sredinama. Uvid u matične knjige umrlih i istraživanje proporcionalnosti stope samoubojstava i nesretnih smrti u pojedinim istarskim općinama moglo bi djelomično dati nove tragove u odgonetavanju tog fenomena.

Arhivska i novinska građa tek donekle dopunjuju službene statistike bazirane uglavnom na nacionalnoj razini te omogućavaju lokalnu, istarsku socijalnu i ekonomsku stratifikaciju i kontekstualizaciju. Iz konzultiranih članaka razvidno je da je udio istarske starije populacije, iznad 60. godine života, bio zanemariv, dok je mlađa populacija, posebice muškog spola u 20-im godinama, prednjačila u postotku počinjenih samoubojstava. Motivi su bili univerzalni, a prednjačili su oni vezani za bolesna stanja i financijske probleme, ljubavne i obiteljske razmirice. Najčešća metoda počinjenja tog čina bilo je vješanje, zatim utapanje te uporaba vatrenog oružja.

Do sredine 20-ih godina istarske su novine, posebice dnevnik *L'Azione*, pridavale veliku pažnju temi suicida izvještavajući potanko o pojedinim slučajevima, što je zasigurno bilo i dobro prihvaćeno kod čitalaca. Hrvatski je tisak, do svoje zabrane izlaženja krajem 1920-ih, bio mnogo umjereniji te je veoma rijetko objavljivao istarske primjere, što treba pripisati više uredničkoj politici nego napatcima provincijskih političkih struktura. Odlukama fašističkih vlasti u to vrijeme dolazi i do općenite zabrane objave onih negativnih vijesti u koje su ulazila i samoubojstva, a koje su mogle sugestivno djelovati po „labilne psihičke

karaktere“ te naštetiti ugledu talijanske nacije. Vrijeme će pokazati da u Istri takva politika nije znatno pridonijela smanjenju samoubojstava.

Nova povijesna istraživanja koja se imaju provesti na ovu temu bitno bi pridonijela rasvjetljavanju demografskih, kulturoloških, gospodarskih pa i političkih implikacija koje su uvelike utjecale na dinamiku tog fenomena na istarskom prostoru.

Milan Radošević

Tired of Life: Suicides in the Province of Istria during Italian Administration between the Two World Wars

Summary

The paper presents and analyses – on the basis of printed sources, archival material (State Archives in Pazin) and newspapers (Hrvatski list, L’Azione, Pučki prijatelj, Istarska riječ) – statistical data concerning suicide cases in the Province of Istria registered in the period between 1924 (beginning of official record keeping) and 1940. The data have been compared with the average in the Kingdom of Italy, and the neighbouring provinces of Trieste and Rijeka; which – together with Istria (and Gorizia) – formed the Venezia Giulia region, where the highest suicide rates – at state level – were recorded for the entire interwar period. Many articles, in particular the ones published in the newspaper L’Azione, which frequently and in detail informed about individual suicide cases, as well as police reports, have facilitated judgement forming in the domain of historical sciences regarding the most-represented age, sex and social groups of the Istrians who ended their own lives, as well as concerning their motives and the means used. Towards the end of the 1920s, the fascist discourse present in the media changed, so that the term suicide became a subject of censure as an unwanted element directly opposed to Duce’s vision of demography-related policy and the greatness of Italian nation and Italian spirit.

Keywords: *suicide; Province of Istria; Venezia Giulia region; fascism; demography; censure.*

OCJENE, PRIKAZI I OSVRTI

